

Марија Ђорић*

Институт за политичке студије, Београд

Страхиња Обреновић**

Институт за политичке студије, Београд

СТРАНИ ТЕРОРИСТИЧКИ БОРЦИ КАО ПОТЕНЦИЈАЛНИ БЕЗБЕДНОСНИ ПРОБЛЕМ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ***

Сажетак

У раду се анализира феномен страних терористичких бораца, који могу представљати потенцијални безбедносни проблем за Републику Србију. Аутори су најпре направили дистинкцију између термина страних бораца и страних терористичких бораца, да би у наставку рада фокус био на класификацији овог феномена. Иако се страни борци као појава јављају много раније, фокус овог истраживања је на рат у Сирији који је инволвирао велики број међународних актера, укључујући и терористичке организације, попут „Исламске државе”. Централни део рада је посвећен институционалном и стратешком оквиру Републике Србије који се бави превенцијом и борбом против насилног екстремизма и тероризма. Поред тога, аутори су анализирали све потенцијалне фазе (и уједно проблеме) повратка страних терористичких бораца,

* Имејл-адреса: marija.djoric@ips.ac.rs; ORCID: 0000-0002-9993-1424.

** Имејл-адреса: obrenovic.strahinja@gmail.com; ORCID: 0000-0002-9726-340X.

*** Овај рад је настао у оквиру научно-истраживачке делатности Института за политичке студије, коју финансира Министарство науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије.

али и њихових породица на територију Републике Србије, дајући предикционе анализе.

Кључне речи: тероризам, страни борци, страни терористички борци, екстремизам, радикализација, насиље, Сирија, Исламска држава (ИСИС)

ПОЈАМ СТРАНИХ ТЕРОРИСТИЧКИХ БОРАЦА

Иако се термин *страни терористички борци* користи тек од недавно, појам *страних бораца* датира одвајкада. Сетимо се само Шпанског грађанског рата (1936–1939) у коме су на Франковој страни учествовали Хитлерови, Мусолинијеви и Салазарови борци¹, док су се на страни Републике борили добровољци (између 35.000 – 40.000) из више од 50 земаља света (Музеј историје Југославије 2006). У овом рату учествовало је и 1.700 добровољаца из Југославије (Музеј историје Југославије 2006). Добри примери су и ратови у Авганистану и Чеченији, као и ратови на простору бивше Југославије 90-тих година. Еклатантан пример овог феномена у савремености можда се најбоље види у Украјини, где се и на руској и на украјинској страни прикључују борци из читавог света. У свим овим сукобима, поред домаћег становништва, учествовали су и страни борци, који се називају добровољцима.

Женевска академија за међународно хуманитарно право (*Geneva Academy of International Humanitarian Law and Human Rights*) термин *страни борац* одређује као особу „која напушта своју земљу рођења или сталног боравишта како би се придружила недржавној, наоружаној групи у оружаном сукобу у иностранству, руководећи се примарно идеологијом, вером или сродништвом” (*Geneva Academy of International Humanitarian Law and Human Rights* 2014, 3). Оно што је одмах уочљиво код дефиниције страних бораца, јесте да се не помиње експлицитно тероризам, чиме се наслеђује евидентна разлика између *страних бораца* и *страних терористичких бораца* (FTF).² Заправо, главна разлика између ова два појма је у томе што се страни терористички борци искључиво боре у оквиру

¹ Тзв. добровољачки корпус.

² *Foreign Terrorist Fighter*.

терористичких групација, док су страни борци претежно учесници рата, неке побуњеничке групе и сл. Ова разлика је веома битна јер рат и тероризам (иако су форме сложеног облика политичког насиља) нису идентични феномени³. Ако се фокусирамо на оно што их повезује, то је свакако чињеница да одлазе из својих матичних држава, како би учествовали у сукобима у иностранству (отуда и привед „страни“).

Дефиниција „страних терористичких бораца” се може наћи у Резолуцији СБ УН 2178, те су они одређени као „особе које путују у државу која није држава њиховог пребивалишта или држављанства, у циљу извршавања, планирања или припремања или учешћа у делима тероризма или спровођења терористичке обуке и терористичког обучавања, укључујући и обуку везану за оружани сукоб” (UN 2014). Иначе, израз *страни терористички борац* се први пут помиње 2014. године у Резолуцији Савета Безбедности УН 2170 (али се још увек не даје дефиниција). Ова резолуција је експлицитно осудила насиље које спроводе терористичке организације „Исламска држава” и „Ал нусра фронт”.⁴ Од важних међународних докумената који се баве савременим терористичким борцима, поред резолуција УН, треба издвојити и Додатни протокол уз Конвенцију Савета Европе о спречавању тероризма из 2015. године (који има неколико чланова које се директно или индиректно баве овом темом: члан 4. Путовање у иностранство ради тероризма; члан 5. Финансирање путовања у иностранство ради тероризма; члан 6. Организовање или друго омогућавање путовања у иностранство ради тероризма) (Council of Europe 2015).

Сматра се да се феномен страних терористичких бораца развијао у три таласа:

- *Први талас* се везује за рат у Авганистану (борба са Совјетима 80-их година 20. века), када су се углавном Арапи са Блиског истока прикључивали „Ал Каиди”;
- *Други талас* је углавном обухватао блискоистичну елиту која је студирала у западним земљама, те је по повратку 90-их одлазила у „Ал Каидине” кампове за обучавање у Авганистану;

³ Више о феномену тероризма у Stanar 2020.

⁴ Као огранак Ал Каиде.

- *Трећи талас* се заснивао по принципу „дихада без вође” и подразумевао је једну нефрагментирану структуру, која није изискивала одлазак у камп, већ је своју моћ првенствено темељила на интернету и друштвеним мрежама.

Неки истраживачи тврде да је са развојем ИСИС-а дошло и до стварања четвртог таласа страних терористичких бораца, који се заснива на локалној мрежи комуникација и повезивања људи који деле исту идеологију (Coolsaet 2016).

ЗАПАДНИ БАЛКАН И СТРАНИ ТЕРОРИСТИЧКИ БОРЦИ

Сматра се да је у периоду од 2012. до 2016. године више од 1.200 особа из региона Западног Балкана отпутовало на сиријско и ирачко ратиште (Vuljubašić i Azinović 2023, 20). Алармантан је податак неких страних истраживача да су Босна и Херцеговина, Црна Гора, Северна Македонија и аутономна покрајина Косово и Метохија у првих десет места на свету са највећим бројем страних терористичких бораца у односу на укупан број становника (Bloomberg 2016). Све наведено указује на потребу за дубљим проучавањем феномена страних терористичких бораца у нашем региону.

Иако је незахвално одредити заједничке особине терориста који су пореклом са Балкана⁵, постоји неколико додирних тачака које их повезују (UNODC 2017):

- умрежени су са дијаспором (посебно у Немачкој и Аустрији);
- имају низак степен образовања;
- углавном поседују криминалну прошлост;
- незапосленост је један од фактора радикализације;
- долазе претежно из дисфункционалних породица;
- показују склоност ка менталним болестима.

Ове карактеристике треба схватити веома опрезно, јер се могу односити на било коју другу категорију терориста, без обзира на идеологију којој припадају и њихово порекло. Посебно је незахвално

⁵ Зато што не постоји универзалан начин радикализације и сваки „случај терористе” треба сагледавати на индивидуалном нивоу.

доводити менталне болести у корелацију са насиљем⁶, укључујући и тероризам као политички облик насиља (Ђогић 2024).

Такође, треба имати у виду да страни терористички борци нису хомогена скупина и да је потребно класификовати их на основу релевантних критеријума. Индикативна је и њихова мотивација, на коју треба обратити пажњу, јер нису сви терористи имали исте факторе одбијања/привлачења у процесу радикализације. До сада су се издвојила четири типа страних терористичких бораца (Venhaus 2010):

1. *Тражилац освете*. Овде је углавном реч о фрустрацијској агесији, која доживљава своју катарзу у виду „одушка” кроз терористичке активности.
2. *Тражилац статуса*. У питању су особе које имају потребе за стицањем угледа, тј. статуса кроз систем деструктивних вредности (какав је тероризам).
3. *Тражилац идентитета*. Пошто свако живо биће има потребу да припада некоме или нечему, онда се тај исконски осећај припадности рефлектује кроз стварање идентитета у терористичкој групи. Терористичке организације и групе често за појединце који им се прикључују представљају неки сурогат породице (или неку врсту „проширене породице”).
4. *Тражилац узбуђења*. У питању су индивидуе са авантуристичким духом (и неретко адреналинским типом личности), које у тероризму виде узбуђење и изазов који их покреће и често даје нови смисао животу.

Поред ове класификације која је урађена у не тако блиској прошлости, постоји могућност да се на основу критеријума мотивације изведу *две основне групе страних терористичких бораца, који се тичу само балканског простора:*

1. Прву категорију би чинили они који се регрутују из идеолошких разлога. Као окидач за радикализацију могу деловати постконфликтно друштво (нпр. ратови 90-их), осећај неправде и/или дискриминације и сл. Са овом

⁶ Нису сви људи са менталним проблемима склони насиљу, те треба бити обазрив са оваквим паушалним закључивањима. Зато је најбоље и у контексту менталног поремећаја неких терориста, све сагледавати кроз појединачне случајеве.

категоријом је уједно и најтеже радити у процесу евентуалне дерадикализације, јер је у питању идеологизација религије.

2. Другу категорију чине плаћеници или популарно названи „пси рата”. То су људи чији је основни мотив новац и који ће бити део групе и учествовати у сукобу све док постоји лукративни интерес, тј. новац.

Могли бисмо ставити и евентуално трећу категорију, која би укључивала појединце са неком врстом менталног поремећаја, што би било веома непоуздано из више разлога. Иако постоји могућност да депресија, нарцисоидни поремећај личности, посттрауматски поремећај личности и сл. буду генератори за терористичко деловање (Ђорић 2024), то не смемо третирати као правило. Рецимо, неки научници су пронашли директну везу између трауме и тероризма (Simi *et al.* 2016, 536–563), док најновија емпиријска истраживања показују да су код појединаца одређени ментални поремећаји подстицајно деловали на терористичке активности, али то је више изузетак, неголи правило (Corneig and Gill 2015).

Борба са терористичком организацијом „Исламска држава” је углавном завршена на терену, али је идеја и даље жива. То значи да се не сме потценити њено деловање, јер сада све више пружа своје „пипке” на регион Африке (Сахел) (Zelin 2024). Међутим, безбедносни фокус држава је тренутно на повратак терориста ИСИС-а (и њихових породица) у матичне државе, и то с разлогом. Према проценама међународних организација (Amnesty International) сматра се да се око 56.000 људи (од којих је 30.000 деце) налази у камповима Ал Хол и Ал Рој на североистоку Сирије (CNN 2024). Ови људи ће морати у једном тренутку да се врате у земље порекла и то ће бити велики безбедносни изазов, а још вероватније и безбедносна претња по многе државе⁷. Процес репатријације тече споро на глобалном нивоу, док на Западном Балкану није много боља ситуација. Један од највећих изазова биће недостатак искуства, посебно када је реч о мултиресорним тимовима који ће радити са повратницима на локалном нивоу. У већини земаља у нашем региону репатријација би требало да буде спроведена у четири фазе:

1. *Припрема* – Ова фаза укључује разне институционалне и законске припреме држава. Одређивање институционалне надлежности, усвајање сета закона и стратешких

⁷ О угрожавању националне безбедности видети: Proroković i Parezanović 2023.

докумената, само су неке од мера које подразумева фаза припреме. Поред тога, битно је идентификовати своје држављане и лоцирати њихова тренутна пребивалишта, што изискује и значајну међународну сарадњу (посебно уз помоћ Црвеног крста и Црвеног полумесеца).

2. *Фаза логистике* – Подразумева повратак појединаца из кампова (Ал Хол и Ал Рој) у матичне земље. Правило је да се терористи са њиховим породицама обавештавају о повратку најраније 24–48 сати (Dedeken i Ozborn 2021). До сада су се највише за повратак одлучивале жене и деца, док су мушкарци показивали резервисаност, углавном због страха од процесуирања.
3. *Рехабилитација* је најизазовнија фаза у којој су повратници већ у својим земљама. Тада се задржавају у установама које су посебно намењене њима ради здравствених и безбедносних провера.⁸ По завршетку ових провера, креће се са процесом рехабилитације који је за сваког појединца другачији. Велики терет рехабилитације пада углавном на службе за социјални рад. То је понекад веома изазовно, јер особље нема толико капацитета да ради 24 сата дневно (што ова фаза изискује) и нема довољно обученог особља за овај процес.
4. *Реинтеграција и ресоцијализација* су делови последње фазе која се у значајној мери ослања на припаднике цивилног сектора. Поред давања психолошке подршке, овде се доста пажње посвећује што безболнијем повратку у заједницу (и сигурно окружење) и проналажењу послова којима ће се повратници бавити како би могли да зарађују за живот.

Кад све сумирамо, могло би се рећи да процес репатријације поред припрема на „домаћем терену” (у виду обуке особља, доношења закона, стратегија и сл.) изискује и међународну сарадњу, посебно у контексту прикупљања безбедносних података и доказа за евентуално процесуирање. Како је ово релативно „свежа” тема, биће потребно још доста времена да сагледамо успех процеса дерадикализације и реинтеграције. До тада је веома драгоцен не само међународна, већ и регионална сарадња, како би се радило на размени искустава и добрих пракси.

⁸ Ова задржавања углавном трају до 72 сата.

ПОВРАТАК ТЕРОРИСТА СА РАТИШТА У РЕПУБЛИКУ СРБИЈУ

Република Србија на срећу (или на жалост) има богато искуство у борби против тероризма. Још из периода Југославије Србија се суочавала са разним облицима тероризма⁹, да би током 90-их година 20. века била изложена етносепаратистичком тероризму ОВК¹⁰ на територији Косова и Метохије. Током 1999. године на југу Централне Србије (Бујановац, Прешево, Медвеђа), настаје нова етносепаратистичка организација ОВПМБ¹¹, са којом се наша земља успешно обрачунала у периоду 2000–2001. године.

Поред етносепаратистичког тероризма у новијој историји, Србија се суочава и са религијски фондираним тероризмом (мотивисан радикалним исламом) (више о томе Subotić 2017). Ова врста тероризма је кулминирала током рата у Сирији¹², када је из наше земље отишло 49 пунолетних грађана (37 мушкараца и 12 жена) у калифат тзв. „Исламске државе” (Ђогић 2023). До сада се десет лица вратило у Европу, погинуло је 12, док се остали налазе претежно у камповима у Сирији са одређеним бројем деце. Посебно је тешко одредити колико је деце тренутно у Сирији, јер су се поједина у међувремену родила, нека од њих се више не третирају као деца (јер су постали пунолетни), а постоје и претпоставке да су нека деца усвојена.¹³

Тужилаштво за организовани криминал је надлежно у Србији за процесуирање страних терористичких бораца. До сада је против седам лица подигнута оптужница, којима се на терет стављају следећа кривична дела у вези са терористичким активностима на територији Ирака и Сирије: тероризам, терористичко удруживање, врбовање и обучавање за извршење терористичких дела, јавно подстицање на извршење терористичких дела и финансирање тероризма (А1

⁹ Дobar пример су усташки тероризам, као и тероризам ВМРО (*Внатрешна македонска револуционерна организација*), која је као пробугарска терористичка организација деловала на подручју Македоније крајем 19. и почетком 20. века.

¹⁰ Тзв. Ослободилачка војска Косова.

¹¹ Тзв. Ослободилачка војска Прешева, Медвеђе и Бујановца.

¹² Пре тога, појава муцахедина је била доминантна током рата у Босни и Херцеговини 90-их година 20. века.

¹³ Стога би ДНК анализе биле пожељне за утврђивање сродства са родитељима, што већ практикује неке државе. Постоје и оне које не практикују проверу ДНК деце са родитељима, какав је случај са Босном и Херцеговином.

Jazeera 2018). Од седам наведених лица, три су завршила у затвору 2014. године, једно је депортовано из Турске током 2016. године, док су остали и даље недоступни органима Републике Србије.

Пресудом Апелационог суда 18. јануара 2018. године, седам лица¹⁴ (од тога три у одсуству) проглашени су кривим, те су осуђена на затворске казне у трајању од 69 година и 6 месеци (Slobodna Evropa 2018). Распон затворске казне за кривична дела у вези са тероризмом је велики у Србији и износи између 7,5 и 11 година. Важно је рећи да Србија има веома оштру казнену политику (у поређењу са осталим земљама Западног Балкана). Такође, треба нагласити да Србија за разлику од осталих земаља у региону, прави јасну дистинкцију између страних бораца и страних терористичких бораца, што је у складу са резолуцијом УН 2396 (UNODC 2017).¹⁵

Стратешки, институционални и законски оквир Републике Србије у борби против тероризма

Сузбијање насилног екстремизма и тероризма су од суштинског значаја у Националној стратегији за спречавање и борбу против тероризма за период 2017–2021. Ова стратегија је истекла, тако да је у овом тренутку Република Србија без важеће стратегије која се тиче екстремизма и насилног екстремизма. У међувремену је израђена *Студија о свим облицима радикализације и насилног екстремизма који су присутни у Републици Србији*, која ће предиспонирати настанак нове стратегије.

Стратегија која је важила до 2021. године је била у складу са свим међународним стандардима (Повеља УН, Глобална стратегија УН у борби против тероризма, Конвенција Савета Европе о спречавању тероризма и сл.). Србија је у контексту борбе против тероризма (и превенције) усвојила и Стратегију за борбу против прања новца и финансирања тероризма за период 2020–2024. Треба имати у виду да су насилни екстремизам и тероризам препознати као највећи ризик и претња по националну, регионалну и глобалну

¹⁴ Једно од ових седам лица није боравило на територији Сирије, већ је било задужено за врбовање и финансирање тероризма.

¹⁵ По овој резолуцији страни терористички борци су искључиво они који путују за иностранство ради терористичких активности. Насупрот томе, страни борци се најчешће процесуирају у земљама порекла због учествовања у оружаном сукобу у иностранству.

безбедност, на основу Националне стратегије безбедности, која представља највиши и најбитнији стратешки документ Републике Србије.¹⁶

У институционалном смислу речи, базична улога у *P/VERLT* (спречавању радикализације и насилног екстремизма који може водити ка тероризму) припада Националном координационом телу за спречавање и борбу против тероризма (Национално координационо тело/ НКТ у даљем тексту). На челу овог тела налази се Национални координатор.

Најбитнији задаци НКТ-а су да (Odluka o obrazovanju NKT 2024):

1. Координира у оквиру свих активности које се тичу насилног екстремизма, радикализације и тероризма (што подразумева превенцију и борбу против наведених појава).
2. Осигура спровођење Стратегије и утиче на успостављање јасних политика у овом домену.

Национално координационо тело је у обавези да Влади подноси кварталне извештаје, као и обједињени годишњи извештај који се тиче спровођења Националне стратегије и њеног Акционог плана (као и друге извештаје по потреби). Ово тело је конституисано од 26 чланова који су представници различитих државних институција¹⁷, док је његова претеча била Стална мешовита радна група за борбу против тероризма, формирана 2015. године.

Што се тиче законског оквира, Србија је 2014. године усвојила Закон о допунама Кривичног законика Републике Србије (2014), којим се уводе два нова кривична дела у вези са страним терористичким борцима:

- „Учествовање у рату или оружаном сукобу у иностраној држави” (Кривични законик 2014, чл. 386а) – казна затвором од шест месеци до пет година; ако је наведено кривично дело учињено у саставу групе, учинилац ће се казнити затвором од једне до осам година;

¹⁶ Прва стратегија ове врсте је усвојена 2009. године, а последња 2019. године.

¹⁷ То су представници Министарства унутрашњих послова, Војнообавештајне агенције, Војнобезбедносне агенције, Безбедносно-информативне агенције, Канцеларије Савета за националну безбедност и заштите тајних података, Тужилаштва за организовани криминал, Републичког јавног тужилаштва, Министарства спољних послова и Министарства финансија.

- „Организовање учествовања у рату или оружаном сукобу у иностраној држави” (Кривични законик 2014, чл. 386b) – казна затвором од две до десет година.

Као што је већ наглашено, Србија прави стриктну разлику између страних бораца и страних терористичких бораца, што се одражава и на законску регулативу. Наиме, чланови 386а и 386b Кривичног законика се односе искључиво на стране борце, док се страни терористички борци, тј. терористи, третирају посебним члановима Кривичног законика.¹⁸ У том контексту делују и различити судови. Док је за стране борце надлежно Више јавно тужилаштво, докле је за стране терористичке борце (и терористе уопште) надлежно Тужилаштво за организовани криминал. Оваквим приступом, Србија се издваја у односу на земље у региону, које не праве стриктну разлику између наведених феномена.

Потенцијалне фазе повратка терориста (и њихових породица) из Сирије¹⁹

Како постоји велика вероватноћа да се страни терористички борци (као и њихове породице) врате из Сирије у Републику Србију, Национално координационо тело формирало је Радну групу за израду плана повратка још 2019. године. Сличне процедуре су урађене и у осталим државама у окружењу²⁰.

Током 2021. године усвојен је „Нацрт плана поступања у случају повратка страних терористичких бораца и њихових породица”, који се састоји из четири фазе:

¹⁸ Обично се ради о члану 393а („Терористичко удруживање”), мада постоји широк спектар кривичних дела која су у вези са тероризмом: „Тероризам”, члан 391 (казна затвором од пет до 15 година); „Јавно подстицање на извршење терористичких дела”, члан 391а (казна затвором од једне до 10 година); „Врбовање и обучавање за вршење терористичких дела”, члан 391б (казна затвором од једне до 10 година); „Финансирање тероризма”, чл. 393 (казна затвором од једне до 10 година).

¹⁹ Податке за овај сегмент рада ауторка је добила кроз дубинске интервјуе са представницима међународних организација, цивилног сектора и државних институција. Имајући у виду осетљивост теме, извори су анонимног карактера.

²⁰ Чланови у овим радним групама су у главном у свим земљама у региону били из релевантних безбедносних институција и министарстава.

1. Прва фаза припремних активности подразумева првенствено формирање локалних тимова, који ће се бавити повратницима. То би требало да буду мултидисциплинарни тимови изграђени од различитих стручњака, како би се припреме одвијале на најбољи могући начин. Идентификација повратника, провера њихових личних исправа, као и прикупљање безбедносних података, само су неке од радњи које улазе у прву фазу. Одређивање простора за прихват терориста и њихових породица је такође важан сегмент ове фазе.
2. Друга фаза се тиче непосредног прихвата лица, те би требало да укључује утврђивање идентитета лица и евентуалних доказа који се тичу потенцијалне кривичне радње. Указивање лекарске помоћи²¹ (уколико то буде потребно) је такође један од значајних сегмената ове фазе.
3. У трећој фази се спроводи боравак у прихватним центрима, који може укључивати рад на кривичном процесуирању одређених лица. Како повратници нису хомогена скупина (очекују се деца, жене, мушкарци), може се претпоставити да ће имати различите потребе, које ће подразумевати и различите приступе.
4. Четврта фаза се бави реинтеграцијом повратника у локалну средину. Најважнији носиоци ове фазе су локални тимови који ће се налазити на неколико кључних локација. Како је ресоцијализација значајан део ове фазе, потребна је обука локалних тимова, што је Србија до сада веома успешно урадила, користећи при том и искуства из региона.

Повратак страних терористичких бораца из Сирије и Ирака на територију Републике Србије може представљати својеврстан безбедносни проблем. Овај феномен је до сада био непознаница, посебно када је реч о групном враћању лица. Осим тога, овде није

²¹ Имајући у виду да се већина (пре свега) деце и одраслих налази у изазовним условима у камповима Ал Хол и Ал Рој, указивање лекарске помоћи ће бити од суштинског значаја. Посебно важни могу бити разговори са психолозима и психијатрима (у зависности од случаја), јер се претпоставља да ће значајан број повратника бити трауматизовано.

реч само о једној категорији (нпр. терористима), већ ћемо се сретати и са женама и децом. До сада су у региону углавном на жене гледали као жртве, али треба имати у виду да и поједине припаднице женског пола могу бити радикализоване, што се може негативно одразити и на децу, кроз процес васпитања. Поред законских и кривичних мера, треба радити и на медицинском приступу, јер није немогуће да повратници имају неку врсту пост трауматског поремећаја (или евентуално неки други вид менталног поремећаја)²². Посебно је сензитивно радити са децом која су живела или су чак рођена у ратним околностима.²³

Да би се адекватно приступило повратницима са ратишта и њиховим породицама, потребно је да мултидисциплинарни тим стручњака буде добро обучен. То би значило да имају знања из области безбедности, криминологије, психологије итд. и да имају све потребне вештине како би идентификовали нпр. степен радикализације појединца или пак, утврдили његово ментално стање. Да би се направила адекватна процена потребна је сарадња између различитих стручњака, што некада може бити изазов.

Рад са овим људима захтева преданост и радно време 24/7, што је често немогуће. Заправо, у свим земљама Западног Балкана, па и у Србији, највећи терет (посебно у фази рехабилитације и реинтеграције) сnose службе за социјални рад, које често немају довољно капацитета у људству. Следећи проблем је потреба за перманентном едукацијом службеника, што је често изазован посао, који изискује и прековремени рад, као и додатну мотивисаност.

Повратак у заједницу је велики изазов јер се поставља питање да ли ће ти појединци бити дискриминисани у својој заједници или ће пак, добити статус хероја. Обе ситуације су сензитивне и захтевају однос поверења између институција и повратника, а то није увек успешно. Осим тога, поставља се и социјално питање, тј. како им пронаћи адекватан посао и оспособити их да се потпуно интегришу у заједницу.

Овде би требало споменути и једно веома етички осетљиво питање које се тиче оних мајки које су, рецимо, радикализоване. Шта ће се десити са том децом? Да ли их привремено треба одвојити од мајке или их треба оставити са мајком која је усвојила

²² Могуће је да пате и од разних других болести, имајући у виду да су се налазили у веома нехуманим условима дужи временски период.

²³ Нека искуства из региона показују да су се деца, по повратку из Сирије, плашила тишине (што само указује на висок степен стреса и трауме).

терористичку идеологију? На ова и слична питања је веома тешко дати универзалан одговор, јер сваки случај треба сагледавати понаособ, што изискује пуно напора, мотивисаности, знања и многих других (нпр. материјалних) капацитета. Искуства других држава, како из региона и света су драгоцене али и различита, те се не смеју узимати као универзалне истине.

Упркос жељи да се испоштују људска права и идеја рехабилитације и реинтеграције, не треба заборавити ни важност безбедносног питања²⁴. Потреба да се ови људи налазе под одређеном врстом надзора (у зависности од процене ризика) је само једна од безбедносних ставки која ће се поставити. У прилог томе треба још рећи да и средина у коју се враћају мора бити безбедна и сигурна. Шта ћемо радити уколико је породица у коју се враћа одређено лице дубоко индоктринирана екстремистичким вредносним системом? Такође се мора обратити пажња не само на старе, већ и на нове контакте, јер постоји могућност да ће неки „домаћи екстремисти” показати жељу за повезивањем.

Процес рехабилитације и реинтеграције страних терористичких бораца и њихових породица је нешто што траје. Да бисмо знали колико је успешан, потребан је суд времена. Тек након одређеног протока времена, кроз процес евалуације, можемо знати да ли смо успели у раду са повратницима. Управо због сијасета питања која се намећу (нека смо овде поставили, а нека ће се још наметнути сама), евидентно је да повратак страних терористичких бораца и њихових породица може представљати значајан безбедносни ризик и претњу. Надлежни органи Републике Србије су на одговоран начин обавили све потребне припреме, што може бити значајна предност у процесу прихвата.

РЕФЕРЕНЦЕ

- Al Jazeera. 2018. „Osudjenima za terorizam u Srbiji ukupno 67 godina zatvora.” *Al Jazeera*. Poslednji pristup 18. jun 2024. <https://balkans.aljazeera.net/news/balkan/2018/4/4/osudjenima-za-terorizam-u-srbiji-ukupno-67-godina-zatvora>.
- Buljubašić, Mirza, i Vlado Azinović. 2023. *Krivično procesuiranje stranih terorističkih boraca u Bosni i Hercegovini*. Atlantska inicijativa: Sarajevo

²⁴ Више о националној безбедности видети: Milošević i Stojadinović 2024.

- Bloomberg. 2016. "The Geography of Foreign ISIS Fighters." *Bloomberg*. Last accessed 30 May 2024. <https://www.bloomberg.com/news/articles/2016-08-10/the-geography-of-foreign-isis-fighters>.
- CNN. 2024. "In prison because of our parents: Children of ISIS fighters coming of age in detention ask what they're being punished for." *CNN*. Last accessed 17 Jun 2024. <https://edition.cnn.com/2024/06/11/middleeast/isis-children-detention-syria-intl-cmd/index.html>.
- Coolsaet, Rik. 2016. "Facing the Fourth Foreign Fighters Wave – What Drives Europeans to Syria, and to Islamic State? Insights from the Belgian State." Last accessed 30 May 2024. <https://www.egmontinstitute.be/facing-the-fourth-foreign-fighters-wave/>.
- Corner, Emily, and Paul Gill. 2015. "A false dichotomy? Mental illness and lone-actor terrorism." *Law and Human Behavior* 39 (1): 23–34. doi: 10.1037/lhb0000102.
- Council of Europe. 2015. *Explanatory Report to the Additional Protocol to the Council of Europe Convention on the Prevention of Terrorism*. Last accessed 25 May 2024. <https://rm.coe.int/168047c5ea>.
- Dedeken, Kjara, i Kevin Ozborn. 2021. *Repatrijacija stranih terorističkih boraca iz Sirije: lekcije sa Zapadnog Balkana*. Poslednji pristup 12 jun 2024. https://resolvenet.org/sites/default/files/Policy%20Note%20%20Repatriating%20FTFs%20from%20Syria_Serbian.pdf.
- Ђorić, Marija. 2024. „Istraživanje korelacije mentalnih poremećaja i terorizma.” *Srpska politička misao* 85 (3): 39–58. doi: 10.5937/spm85-50255.
- Ђorić, Marija. 2023. "How to deal with violent extremism in the Western Balkans?" In *How to deal with uncertainties in increasingly complex environment?: (the new cartography of risk and crises)*, eds. Zoran Keković, Ratko Duev and Jadranka Polović, 11–24. Skopje: Faculty of philosophy/Institute for security, defense and peace „Ss. Cyril and Methodius” university; Belgrade: Center for risk analysis and crisis management (CARUK).
- Geneva Academy of International Humanitarian Law and Human Rights Academy. 2014. *Briefing (Kratko saopštenje akademije) No. 7 – Foreign Fighters under International Law*. Geneva: Geneva Academy of International Humanitarian Law and Human Rights Academy.
- Krivični zakonik, „Sl. glasnik RS”, br. 85/2005, 88/2005 - ispr., 107/2005 - ispr., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 i 35/2019. Poslednji pristup 14 jun 2024.

- Milošević, Zoran, i Miša Stojadinović. 2024. „Društvene nauke i nacionalna bezbednost.” *Politika nacionalne bezbednosti* 26 (1): 27–44. doi: 10.5937/pnb26-50574.
- Muzej istorije Jugoslavije. 2006. *U čast španskih boraca: arhivski materijal, svedočenja, sećanja*. Beograd: Muzej istorije Jugoslavije.
- Odluka o obrazovanju NKT za sprečavanje i borbu protiv terorizma i određivanju i imenovanju Nacionalnog koordinatora za sprečavanje i borbu protiv terorizma [Odluka o obrazovanju NKT], „Službeni glasnik RS”, br. 58/2023 i 10/2024.
- Proroković, Dušan, i Marko Parezanović. 2023. „Veštačka inteligencija i psihološko-propagandne operacije u kontekstu ugrožavanja nacionalne bezbednosti.” *Politika nacionalne bezbednosti* 25 (2): 13–2. doi: <https://doi.org/10.5937/pnb25-46741>.
- Simi, Pete *et al.* 2016. “Narratives of childhood adversity and adolescent misconduct as precursors to violent extremism: A life-course criminological approach.” *Journal of Research in Crime and Delinquency* 53(4): 536–563. doi: 10.1177/0022427815627312.
- Slobodna Evropa. 2018. „Višegodišnje kazne građanima Srbije zbog ratovanja u Siriji.” *Slobodna Evropa*. Poslednji pristup 12 jun 2024. <https://www.slobodnaevropa.org/a/srbija-sirija-presuda/29142854.html>.
- Stanar, Dragan. 2020. „Vojska i terorizam: alternativna perspektiva opravdanosti upotrebe oružanih snaga protiv terorizma”. *Politička revija* 65 (3): 73–93. doi: 10.22182/pr.6532020.4.
- Subotić, Milovan. 2017. „Konfliktni potencijal potisnutog islamističkog ekstremizma na Kosovu i Metohiji.” *Politika nacionalne bezbednosti* (2): 143–157. doi: 10.22182/pnb.22017.8.
- UN. 2014. *Rezolucija 2178 Saveta bezbednosti UN*. Last accessed 6 May 2024. <https://www.un.org/securitycouncil/s/res/2178-%282014%29>.
- UNODC. 2017. *Strani teroristički borci: priručnik za institucije za obuku sudija i tužilaca u Jugoistočnoj Evropi*. Beč: UNODC.
- Venhaus, John M. 2010. *Special Report 236: Why Youth Join al-Qaeda*. Washington: United States Institute for Peace.
- Zelin, Aaron. 2024. “Local branches now control territory in Mali, Somalia, and Mozambique, setting the stage for new foreign fighter mobilizations, resource extraction opportunities, and perhaps even external operations against the West.” Washington Institute. Last accessed 12 Jun 2024. <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/islamic-state-march-africa>.

Marija Đorić*

Institute for Political Studies, Belgrade

Strahinja Obrenović**

Institute for Political Studies, Belgrade

FOREIGN TERRORIST FIGHTERS AS A POTENTIAL SECURITY PROBLEM OF THE REPUBLIC OF SERBIA

Resume

The paper analyzes the phenomenon of foreign terrorist fighters, who can represent a potential security problem for the Republic of Serbia. It is believed that in the period from 2012 to 2016, more than 1,200 people from the Western Balkan region (including Serbia, as well). The fact that 49 Serbian adult citizens went to Syria (37 men and 12 women) is very important. Authors first made a distinction between the terms foreign fighters and foreign terrorist fighters, so that in the continuation of the work the focus would be on the classification of this phenomenon. Although foreign fighters appeared much earlier, the focus of this research is on the war in Syria, which involved a large number of international actors, including terrorist organizations, such as the „Islamic State”. The central part of the work is dedicated to the institutional and strategic framework of the Republic of Serbia, which deals with the prevention and fight against violent extremism and terrorism. In addition, the authors analyzed all potential phases (and at the same time the problem) of the return of foreign terrorist fighters, as well as their families in the territory of the Republic of Serbia, giving predictive analyses. The return of foreign terrorist fighters from Syria and Iraq to the territory of the Republic of Serbia can represent a kind of security problem. This phenomenon has been unknown until now, especially when it comes to group face restoration. In addition, this is not only about one category (eg terrorists), but we will also meet with women and children. Up until now, in the region, women have mostly

* E-mail address: marija.djoric@ips.ac.rs; ORCID: 0000-0002-9993-1424.

** E-mail address: obrenovic.strahinja@gmail.com; ORCID: 0000-0002-9726-340X.

been viewed as victims, but it should be borne in mind that individual members of the female gender can also be radicalized, which can have a negative impact on children as well, through the process of education. Due to all these facts, a multidisciplinary approach to this problem is necessary, which will involve experts from different fields.

Keywords: terrorism, foreign fighting, foreign terrorist fighting, extremism, radicalization, violence, Syria, Islamic State (ISIS)

* Овај рад је примљен 31. јула 2024. године, а прихваћен на састанку Редакције 23. августа 2024. године.